

Veelkord 1939. aastast

Vaatleme Paavo Loosbergi 2004.a Metsaülikooli, 28. II 2005 Tartu College'i loenguid ja vanemteadur Enn Sooviku Arvamust 31.I 2005 Eesti Pilevalehes.

1930-ndates algas maailmas suur relvastamise võidujooks. Saksamaa pani jälle käiku sundväeteenistuse ja hakkas tagasi võtma I Maailmasõjas kaotatud alasid, Rheinimaa, Sudeedimaa jne. Itaalia laiendas end Albaanias ja Abessiinias. Jaapan alustas Hiina, Korea ja Manžuuria vallutamise ja N. Liit sai oma huviorbiiti Mongoolia. Tekkis kolme riigi telg, Saksa, Jaapani ja Itaalia, kes kõik oma piire täiendades maailma arvel püüdsid laiendada. N. Liit laveeris nende vahel, kogu aeg oma sõjapotentsiaali tõstes, aga poliitiliselt laveerides, kumba poolega end siduda. Nii jõuame saatusliku 1939. aastani, kus tükkaaval laienemise piir oli saavutatud ja algas kogu maailmale laienemine II Maailmasõda.

Ilmale vaatlejale oli ilmne, et Eestit ähvardas sõjataleremaaks jäämine. Et ohtu leevendada, tuli suurendada oma kaitsevõimet ja leida sõjaliselt liitlasi. Eestil oli omale muretsenud kaks moodsat allveelaeva, aga nappis varustust nagu dorpeedod ja miinid ning väljaõpe oli algstaadiumis. Täielik pundus oli moodsatest sõjalennukitest, tankitõrjerelevadest ja moodsatest sõiduvahenditest. Kõik arenenud sõjatootusega maad olid hõivatud relvastuse võidujooksul ja moodsaid relvi oli raske saada. Eestil olid tellitud Spitfire hävituslennukid ja mootordorpeedo kiirpaat Inglismaalt ning tankitõrje kahurid Austriast. (Osa Austria kahureid saabus, aga väljaõpeti ei jõutud).

1939. märtsis Saksamaa okupeerib Tšehhoslovakkia, Leedu loovutab Saksamaale Klaipeda (Memeli), Hispaania kodusõda on täies hoos. Hiina-Jaapani sõjas algavad lahingud Nantlangi piirist. 28. märtsil lõpeb Hispaania kodusõda, kui kindral Franko vallutab Madridi. Poola lükkab tagasi Saksamaa nõude lubada Danzigi vahelinnal ühineda Saksamaaga. Inglise ja Prantsusmaa garanteerivad Poola iseseisvuse. Saksa nõudis monopoolset õigust kogu Rumeenia väljaveole.

1939. aprillis Itaalia võid tungivad Albaaniasse. Kuningas Zog põgeneb eksili. Saksamaa ühistab ühepoolsetult mittekallaletungi lepingu Poolaga ja mereväelepingu Suur Britanniaga. N. Liit teeb ettepaneku Inglis- ja Prantsusmaale kolme riigi sõjalisel konventsiooni sõlmimiseks. Algasid keerulised läbirääkimised. Briti ja Prantsusmaa garantii Poolale oli nad pannud sundseis. N. Liit oli aga esialgul väljaspool ohtu. Küsimuse võti seisis sõnas "garanteerima". Briti soovis garanteerida ainult Poolat ja Rumeeniat. N. Liit soovis garanteerida ka Soomet, Eestit ja Lätti. Selle stsenaariumi järgi oli garanteeritav sunnitud garanteerija võetud omalt maalt liibi laskma, kui oht teda ähvardas. Ohtu olemasolu määrab aga garanteerija, mitte garanteeritav. Ime siis küll. Eestil, Lätil ja Soome soovisid jätta rangelt neutraalseks, et mitte N. Liidu vägesid Eestisse lasta, sest ilmselt "abistajad" oleksid jäänudki "abistama".

3. mail teeb Saksamaa ettepaneku Balti- ja Skandinaavia riikidele sõlmida mittekallaletungi lepingud.

Moskvas asendatakse välisasjade rahvakomissar Litvinov (kes oli juust), Stalinil läheda kaastöölise Molotoviga.

11. mail 1939 toimus Mongoolia ja Manžuuria piiril vahejuhtum, millest arenes välja tüli, mis tervet maailma ajaloo käiku otsustavalt mõjutas.

Mongoolia ja Manžuuria piiril oleval tühimal, umbes 1000 km Baikali järvest kagu pool, voolab Halha jõgi, kohalikus keeles Halhin Gol. Jõe vasak kallas, Mongoolia poolne, on algusest mõnekümne meetri kõrgusele liivakõrgendikule. Paremal kallas, ida või Manžuuria poolne, on madal, liivane ja seal kus Halhsoni harujõgi Halhasse voolab, kohati soine. Kliima on nii paha, suvel kuum, talvel külm, et seal keegi ei ela. Alles paarikümend kilomeetrit Halhast ida poole, väikeste järvede ääres, asub Nomonhoni küllakene. Külla on nii väike, et tavalistel kaartidel pole ta isegi märgitud. Sellel umbes 50 km pikal ja 20 km laial maalapil on üks omapärane – igal kevadel, pärast vihmaseadude lõppu, kasvab seal lopsakas rohi, mis on tagaotsitud hobuse ja karjakasvatajatele ligidalt ja kaugele. Nii on juba aastasadu tulnud mongolid läänest ja manžuurid idast, igal kevadel, et oma loomi toita, sõpru kohata ja kaup vahetada.

Nüüd tulid 1930-ndad aastad. 1936-7. aastal saatis Stalin Punaarmee üksused Välist Mongooliasse ja seadis võimule Choibalsani valitsuse. Choibalsan tappis ammutul tuhandeid tsiviilisikuid ja hävitas Lamausu kiriku ja mungad, seades võimule kommunistimeelse valitsuse. Stalin vaatas jaapanlasi kõige suurema umbusuga ja eriti Jaapani Kwantungi armeed, kes oli vallutanud Manžuuria juba 1931. aastal. Manžuuria poolt patrullisid piiri ratsa piirivalve üksused niikui vanastigi, ainult nüüd olid üksuste ohvitserid jaapanlased. Mongoolia

piirivalves koosnes aga kogu meeskond mongoollastest. Kuna kogu piirkond oli kaardistamata, siis küsisid jaapanlased manžuurlastelt, kust piir läheb, need vastasid, et meie käime kuni Halha jõeni ja jaapanlased märkisid selle omale piiriks. Venelased küsisid mongolitelt, kust piir läheb, nemad vastasid, et nemad käivad kuni Nomonhani küllani ja venelased märkisid selle omale piiriks. Jaapan teatas, et kes Manžuuria piiri rikub, see rikub Jaapani piiri ja Molotov teatas, kes Mongooliat ühvardab, see ühvardab N. Liitu.

11. mail 1939 oli üks umbes 80 meheline Mongoolia piirivalve grupp Halha jõe lähelisel, valis omale sõpaika ja hobustele sõbdapaika. Neile sattus peale Manžuuria piirivalvegrupp ja peletas nad tagasi üle Halha jõe. 14. mail kohtusid grupid samas kohas, aga seekord sunniti manžuurlased põgenema.

7. juunil 1939 sõlmiti mittekallaletungi lepingud Eesti – Saksa ja Läti – Saksa vahel. Eestis tekitas see suurt poleemikat, Tõnissoniga eesotsas, kuid juhiti tähelepanu sellele, et N. Liiduga oli selline leping juba 1932-st aastast olemas.

Halha jõe ääres oli Jaapani kontingent juuli kuuks kasvanud terveks 6. armeegrupiks. Venelased olid ehitatud 7 silda üle Halha ja kaitsesid sillapõltsid suurtükiväe, tankide ja automaatrelvadega hästi varustatud jalaväega. Juuli lõpul katsus Jaapani 6. armeegrupi ülem kindral Komatsubara ületada Halha jõe hooaegsallalaga ja tungida kõrgendikule venelaste tagalas. See õnnestus, aga varustuse järelvedu polnud võimalik ja vene väed löid jaapanlased pärast mõne-päevast võitlust tagasi idakaldale. Stalin määras N. Liidu üksuste juhatajaks Zhukovi. Temale anti kangele ulatuvad õigused. Kuu ajalise ettevalmistusega määras Zhukov pealetungi alguseks 20. augusti. N. Liidu parimad eliitväeosad, tankiüksused ja lendurid koguti Mongooliasse, kaasa arvatud Hispaania kodusõja kogemustega lendurlassad. Ettevalmistused hoiti jaapanlaste ees ranges saladuses.

2. augustil teatas vene teadeteagentuur Tass, et 3 riigi läbirääkimiste venimise peapõhjus on lääneriikide seisukoht nn. "kandse agressiooni" määramisel. – See andis Hitlerile mõista, et ta võib lääneriigid "üle pakkuda".

4. augustil esitas N. Liidu kindralstaabi ülem Šapošnikov N. Liidu kaalutlused Inglise ja Prantsuse sõjalisete esindajatele Moskvas viie erineva variandi puhul:

1. Kui rünnatakse Britit ja Prantsusmaad;
2. kui rünnatakse Poolat;
3. kui rünnatakse Bulgaariat;
4. kui rünnatakse Türgit;
5. kui Soome, Eesti ja Läti kaudu rünnatakse Nõukogude Liitu.

Iga variandi puhul oli määratud N. Liidu poolt rakendatavate diviiside ja sõjatehnika hulk, nõudmised lääneriikide ja Poola poolt rakendatavate jõudude kohta ning eeldatav operatsioonide käik. Eri variatsioonide puhul olid arvad erinevad. Näiteks – Saksa - Poola sõja puhul lubas N. Liit välja panna 120 jalaväediviisi, Poolalt taotleti 40 diviisi, Inglise ja Prantsusmaalt 80 diviisi. Lääneriikide väed alustaksid pealetungi Põhja Prantsusmaalt ja Belgiast. Kava puudutas ka Eestit ja Soomet – nõuti Lääne Eesti saarte ja Ahvenamaa andmist N. Liidu laevastiku käsutusse.

Nõuk. sõjaväelisele delegatsioonile olid antud instruktsioonid:

- esitada oma volitused ja küsida, kas inglased ja prantslased on volitused allkirja andmiseks sõjalisel konventsioonile;
- küsida kolme liitlasriigi kaitselaan agressorite bloki vastu Euroopas.

Peale selle tuli arendada diskussiooni Nõuk. vägede läbilaskmise kohta Vilno koridori, Galitsia ja Rumeenia territooriumilt ja sellise plaani puudumisel öelda, et kaitses agressori vastu on mõtetu.

15. augustil tegi N. Liit ettepaneku, et Inglise- ja Prantsusmaa hangiksid Soomelt ja Baltimere rükiidelt nõusoleku ühendatud kolme riigi laevastiku baasideks Ahvenamaalt, Hangüsti, Lääne Eesti saartelt, Pärnust, Haapsalust, Ainarzist ja Liepajast.

Liitlased ei suutnud vastata küsimustele, kuidas saab N. Liit kedagi aidata, kui neil pole lähipäeva Poolast ja Rumeeniast. Liitlaste katse, 19. augustil, Poolat veenda ei viinud kuhugi.

18. augustil 1939 alanud läbirääkimisi juhatas Kaitse Rahvakomissar Vorosilov. Nõuk. volitused olid korras, inglased polnud neid üldse, prantslased olid volitatud ainult läbirääkimisi pidama. Igasugu plaanid liitlastel puudusid täielikult.

N. Liit lubas välja panna 120 jalaväe ja 16 ratsadiviisi, 5000 raskesurtükki, 10 000 tanki ja kuni 5500 lennukit.

21. augustil algasid kolme riigi sõjaväelaste läbirääkimised kell 11. Kell 16.00 luges Vorosilov jahmumad inglastele ja prantslastele ette Stalini teadande, et läbirääkimised on katkestatud määramata ajaks.

Tassi 2. augusti avaldus oli Berliinis tühelepanu ja arusaamist leidnud ja Hitler reageeris sellele soovides läbirääkimisi N. Liiduga. Stalin aga tundis Hitlerit ja tahtis talle oma tugevusega imponeerida ja seepärast venitas kokkusaamist, et näidata Jaapani vägede lõtkasaamist.

Vene ettevalmistused olid imponeerivad. Halhin Golile kõige lähem raudteeliin oli 650 km eemal ja vähem kui kuu aja jooksul tuli kohale toua varustust:

- suurtükiväe mürske	18 000 tonni,
- lennukipomme ja laskemoona	6 500 tonni,
- bensiini ja määrdelõlisid	15 000 tonni,
- toiduaineid	4 000 tonni,
- põletisaineid (solid fuel)	7 500 tonni,
- muud materjalid	4 000 tonni.

Kokku 55 000 tonni sõjamatertjali.

20. augusti hommikul oli õhus üle 150 pommitlennuki ja 100 hävituslennuki. Vene attack üllatas ja hämmastas oma intensiivsusega.

Tegevus algas kell 5.45. Vene suurtükivägi tulistas Jaapani õhutõrje kaharite ja kuulipildujapesasid ja suitsumürskede märkidele, mida lennukid pidid pommitama. Samal ajal üle 150 pommitlennuki, üheksa eselonis, hävituslennukite kaistuna, pommitasid Jaapani edulini, õhutamise patareisid, suurtüki patareisid ja tagalas asuvaid reserve. See oli esimene koordineeritud pommi- ja hävituslennukite attack N. Liidu lennavahe ajaloos. Kell 8.15 algas kontsentreeritud suurtükiväe kõikidest kalibriidest, nii kiiresti kui keegi tulistada jaksas. Lennukid ründasid teist korda kell 8.30. Kodeeritud telefoni ja raadiosignaalid teatasid tõdennaku algusest 15 minuti pärast. Kell 8.45 punased raketid signaalseerisid rünnaku algust, ajal kui pommitlennukid pommitasid uuesti kaitseliine. Suurtükiväe turmtule varjus alustas tanki ja jalavägi rünnakut kell 9.00.

Varjatuna hommikusest udust, olid üksused jõudnud lähteasenditesse täiesti märkamatu. Kaitsjad olid nii moraalselt kui füüsiliselt nõrkinud. Jaapani suurtükiväe sideliinid, vastluspostid ja patarei asukohad olid purustatud. Õhutõrje patareid, kes tegevust alustasid, said otsekohe hävitatud. Tulekahjud põlesid igal pool. 75 kuni 90 minutit Jaapani suurtükivägi ei saanud paugugi lasta.

Jaapani kaitsjad ainuliksi Kōnapool Holsteini nägid 500 tanki ja 300 venautot. Tavaliselt suurtükid lasevad kontsentreeritud valangutes, nüüd aga kestis pidev tuli kuni 10 tundi järjest, kasutades lõpmata hulgal mürske. Kolmanda päeva õhtuks, 22 augustil, oli Jaapani 6. armee purustatud. Üks iseloomustav juhtum oli Uzuru järve ääres olev suur Punase Risti telk-haigla, selgesti märgitud. Venelaste tankiüksus sõitis sellest niikaua risti-põigiti üle, kuni kõik oli maatasa. Kui keegi püüdis põgeneda, siis selle niitis maha kuulipildujatuli. Ainukesed kes pääsesid, olid need üksikud, kes tanke eemalt nähes olid jooksnud kaelast saadik järve ja suutsid end kõrkjates varjata.

23. augustil 1939 võttis Stalin Moskvast vastu Saksa saadik Ribbentropi ja sõlmiti Molotov-Ribbentropi pakt. Moskvale jäid vabad känd Soome, Eesti, Läti, Ida-Poola ja Bessaraabia suhtes.

27. augustil üritasid jaapanlased venelaste rünnakut välja mureda, kuid see ei õnnestunud. 31. augustiks olid Jaapani viied purustatud, rivist oli välja löödud haavatute ja surmuna 18 000 meest. Vene kaotused umbes sama palju. Jaapanlased olid kokeeritud oma suurest surmude arvust. Eriallikate andmed varieeruvad suurel. Hülisematel andmetel – Jaapan: 8440 surmat ja 8766 haavatut. N. Liit: 57 000 meest – 6831 surmat, 1143 kadunud, 15 952 haavatud – kokku 23 926 rivist välja langenut. Jaapanlaste ettepanekul tehti Jaapani-Vene mittekallaletungi leping septembri kuu keskel.

Enneharavalt võib öelda, et see operatsioon aitas kallutada Jaapani valitsuse otsuseid nende merejõudude suunale ja Jaapan hakkas oma laienemispüüdeid suunama Kõnasse, Filipiinide poole. 1941.

aastal, kui Saksamaa alustas sõda N. Liidu vastu, katsus Hitler suruda Jaapanit sedasama tegema, jaapanlased olid aga kaotanud igasuguse tahtmise sõidida N. Liiduga.

1. septembril 1939 Saksa väed tungisid Poolasse. Eesti esineb deklaratsiooniga, milles kuulutab end alanud sõjas erapooletuks. 3. septembril Suurbritannia ja Prantsusmaa teatavad, et loevad end Saksamaaga sõjajalal olevaks. 5. sept. USA ja Holland kuulutavad end erapooletuks. 8. sept. Eesti valitsus pikendab veelkord kaitseseksikorda ühe aasta võrra.

17. septembril Punaarmee alustab sissetungi Poola ida-aladele, põhjendades oma teguviisi Poolas elavate ukrainlaste ja valgevenelaste õiguste kaitsmisega.

18. sept. põgeneb Tallinna miinisaadama sinna 15. sept. saabunud Poola allveelaev Orzel. See annab venelastele põhjust süüdistada Eestit N. Liiduga sõjas olevate riikide abistamises. 19. sept. teatab Molotov Eesti saadikule, et NSVL paneb vastutuse Orzeli põgenemise eest Eestile ning Punalipuline Balti laevastik hakkab seda laeva otsima kogu Soome lahe ulatuses. Sellega seati tegelikult sisse mereblokaad, millega kaasnud Nõukogude sõjalaevade tungimine Eesti territoriaalvetesse ja Eesti ranniku tulistamine.

22. septembril kutsutakse Eesti välisminister Moskvasse, alla kirjutama Eesti-N. Liidu kaubalepingut. 24. sept. Selter kohtub Molotoviga, kes süüdistab Eestit Orzeli juhtumises ja nõuab, et Eesti lubaks N. Liidul rajada Eesti territooriumile laevastikubaasi ja lennuvälja. Eesti keeldumise korral ähvardatakse kasutada sõjalist jõudu.

Lisame siin lõigu major Ernst Tiivel'i mälestustest (Major, dipl. insener Ernst Tiivel'i mälestused, Pierrefonds, Que. Kanada, veebruar 1983. a.). Major Tiivel oli Eesti sõjaväe tehnilise ala juhataja ja Sõjaväe Varustusvalitsuse ülima tehniline abi

Täitaa: 3. Mispärast alustasime 1939. a sügisel N. Vene ultimatiivsele baaside nõudmisele.

See oli konfliktieritund küsimus, mida ei saa vastata mõne rea või lausega. Allpool analüüsime kolme küsimust, mis mõjutasid meie alistumist N. Vene ultimatiivse baaside nõudmisele. Nendest küsimustest on kolmas osa "MEIE STRATEEGILISE TAGAMAA PUUDUMINE" kõige olulisema tähtsusega.

Esiteks Nõukogude Vene ultimatiivse baaside nõudmise esitamisel, septembril 1939. a., oli meil äldmobiliatsiooni läbiviimise. Baaside nõudmise esitamisel oli see juba hilja. Meie neli peamist mobiliatsiooni keskust: Tallinn, Rakvere, Tartu ja Viljandi oleksid kujunenud meiepoolse äldmobiliatsiooni väljakulutamisel N. Vene poolt suureks lennavae pommitamise eesmärkideks.

1. septembril 1939. a., kui Saksamaa kuulutas sõja Poolale, kaalus Eesti sõjavägede juhatus tõsiselt Eesti sõjaväe äldmobiliatsiooni vajadust ja tegi kõik korraldused selle läbiviimiseks, kui Vabariigi presidendilt tuleks selline käsk (Vaata Richard Maasling EESTI RIIGI JA RAHVAS II vükk, lühk 46).

Vabariigi president, Sõjavägede ülemjuhataja, Vabariigi valitsus ja Riigikogu esindajad kaalusid seda küsimust ja talid otsusele:

1. Meie maa väiksus, asukoht ja demokraatiline riigikord ei võimalda meil mingit talajat mobiliatsiooni.
2. Äldmobiliatsiooni väljakulutamine võib kutsuda enile ettenägematuid ja raskeld sündmusi.
3. N. Vene võib seda kindlasti lageda oma vastu sihiks ja see võiks anda temale põhjust meie kallaletungiks.

Meie naabrid Soome ja Läti teatasid, et nad ei teosta mobiliatsiooni, sest see võib ärevust suurendada.

Teiseks, meil puudusid permanented piirikindlustused (Vaata Alfred Luts HEITLUSTE KEERISES I, lühk 62, 189 ja 190), olid ainult mõnikümend raudbetoonpunktir Narva ees, Keldrimäe rajoonis, Narva jõe äärmisjoonid Püunanina ääres ja Narva jõe joonel Narva-Jõesuus kuul Narvani. Kokku ambes 50 raudbetoonpunktir. Sügavati puudusid tielikult. Samuti puudusid piirikindlustused Petseri rindel.

See oli tingitud sellest, et kulutasime palju aega raudbetoonpunktirte ehituskatsete peale. Tahtsime ehitada häid ja vastupidavaid piirikindlustusi. Taheti, et need oleksid vastupidavad 6-tollilise suurtükivärsu tabamisele. Meie eriteadlased ei saanud rahul alla teiste riikide kogemustega raudbetoonpunktirte ehitamise osas.

Meie häid ja vastupidavaid piirikindlustusi ei ehitatud, sest me ei saanud äärmisjoonid Püunanina ääres ja Narva jõe joonel Narva-Jõesuus kuul Narvani.

Meie häid ja vastupidavaid piirikindlustusi ei ehitatud, sest me ei saanud äärmisjoonid Püunanina ääres ja Narva jõe joonel Narva-Jõesuus kuul Narvani.

Kõik need raudbetoonpunktide ehituskatsed ja ka ehitised süüdisid igaks aastaks ettenähtud piiratud korralise eelarve ulatuses. Üne sõja silmapiirile ilmumisel, 1939. a. sügisel enne Saksa-Poola sõja algust, tekkis vajadus piirkindluste kiireks väljajahitamiseks ja Vabariigi Valitsus lubas selleks piiramata kredite.

Nüüd oli raha, kuid puudusid spetsiaaltööjõud ja tööjuhatajad. Puudusid ehitustöök vajalikud spetsiaalmasinad ja oli raske nii suurel hulgal ja nii kiiresti saada võrestikurauda. Meil oli rauda ostenud vaid 1939. a. korralises eelarves ettenähtud summa ulatuses ja kiiresti polnud seda rauda kasugilt saada.

Tahaksin siinkohal veel mainida, et meie piirkindlustuste kava ja raudbetoonpunktide asetus Narva rajoonis reedeti kapten Trankmani poolt N. Venele. Kapten N. Trankman oli I diviisi pioneerkompanii ülem Narvas ja sellega ühtlasi Narva rinde piirkindlustuste tööd juhataja. Peale tehniliste andmete andis kapten N. Trankman N. Venele üle ka iga raudbetoonpunkti täpse asetusplaani maastikud, selle koordinaadid ja infosektorid. Need andmed võimaldasid varuasetel avada betoonpunktidele suurtükkide ka siis, kui luure ja vaatlus polnud võimalised nende asukoha kindlaks määrama osa moondamise tõttu. Kapten N. Trankmani reetvõrges olid piirkindlustused Narva rindel kaotanud suure osa oma kaitsesõjast.

Kolmandaks – Ja mis minu arvates on kõige olulisema tähtsusega oli see, et meil puudus vastuhakkamiseks strateegiline tagamaa või selgemini öeldes, 1939. a. septembris N. Vene ultimatiivse baaside nõudmise ajal, meil puudus toetat ühel suurvõimul. 23. augustil 1939. a. sõlmis N. Vene ootamatult Molotov-Ribbentrop pakti, millega Balti riigid olid nõukatud N. Vene huvipiirkonda.

5. juulil 1938. a. oli huvitav mõte vahetas kindralleitnant N. Reek'il Saksa Tallinna saadiku Frohwein'i ja Saksa sõjaväe esindaja Rössing'i'ga (Vaata Esmo Ridala PEAJOONI EESTI VALISPOLITIIKAST 1934 – 1940., ltk. 50). Kindral Reek oli Eesti Sõjavägede staabiülem.

Kindral Reek ütles, et kui N. Vene tungib Eestile kallale, astub Eesti igal juhul vastu ja loodab kaitsa end nii kaua kui saab abi Saksamaalt. Reek rõhutas, et see abi peaks olema aegeline – mitte inimesi vaid masinaid. Ta lisas, et Eesti loodab seda abi mereteel.

Sel ajal, meie arvates, meie strateegiliseks tagamaaks oli Saksamaa. Viimasega arenesid Eesti suhted eriti pärast Hitleri võimuletulekut soodsalt.

On väidetud, et lähedaseim kontakt Inglismaaga oleks võinud Eestit päästa. See on varjalt arutat. Inglismaa ise oli sõjaks ettevalmistamata ja ta pääsis ise ainult üle merea hädavajadusest. Ta reetis Tšehhoslovakkia ja ta ei lubanud ega andnud ka Poolale mingisugust abi N. Vene vastu. Tema võeds aeti kõikjal Euroopa mandrilt Teise maailmasõja algjärgus minema. Kuidas ta oleks suutnud päästa Eestit? (Vaata Esmo Ridala PEAJOONI EESTI VALISPOLITIIKAST 1934 – 1940.)

Toon järgnevalt esile ühe olulise tähtsusega kokkasaamise, mis oli meie kolonel Maasingul Saksa sõjavägede ülemjuhataja staabi esindajatega Ida-Preisimaal, Königsbergis 25. septembril 1939. a. (Vaata R. Maasing EESTI RIIGI JA RAHVAS II MAAILMASÕJAS, II vihk, ltk. 45 – 49).

24. septembril 1939. a. hommikul tegi kindral J. Laidoner kolonel R. Maasingule korralduse minna viibimata Berliini ja teha kõik mis võimalik, et seda saaks vastuvõetud Saksa sõjavägede ülemjuhataja staabis ja tooks vastused järgmistele, kolmele, meile olulistele küsimustele:

1. Kas võime loota Saksamaa abile, kui oleme sunnitud relvadega kaitsma oma vabadust N. Vene vastu?
2. Kas Saksamaa, kes nüüd kontrollib meie ühendusteid läände, lubab meile sõjaväeasustuse saamist läänest?
3. Kas Saksamaa jääb üksiküheks, kui N. Vene tungib Eestisse?

Kolonel Maasing võttis kohe kontakti kohaliku Saksa sõjaväe esindajaga ja sai temalt mõned tunnid hiljem vastuse, et sõja tõttu ei saa Saksa sõjavägede ülemjuhataja staap kolonel R. Maasingut vastu võtta Berliinis, vaid nad teevad ettepaneku kokkusaamiseks 25. septembril 1939. a. Königsbergis.

25. septembril võttis kolonel R. Maasingut Königsbergis vastu üks kindralstaabi kindral ja üks kolonel Saksa sõjavägede ülemjuhataja staabist. Kolonel R. Maasing andis neile lühikese ülevaate N. Vene vägede koondamisest meie piirile ja nende kallale tungi kavatsustest meile. Saksa esindajad ütlesid, et neile on see teada ja nad on veendunud, et N. Vene soovib provotseerida sõda Balti naabritega. Järgnevalt kolonel R. Maasing esitas Saksa sõjaväe esindajatele eelpool mainitud kolm küsimust. Vastused olid järgmised:

ESIMENE KÜSIMUS:

Meie välisminister Ribbentrop on sõlminud N. Venega lepingu, mis ei luba Saksamaal abistada teid. Võibolla peame isegi sõja puhkemise korral Eesti ja N. Vene vahel Eestile vajaliku hoiaku võtma.

TEINE KÜSIMUS:

Sellele küsimusele Saksa sõjavägede esindajad ei andnud kohe vastust, vaid võtsid ühenduse Berliiniga. Seal tuli vastus, et Saksamaa ei luba meile sõjaväeasutuse saamist teedel, mis on tema kontrolli all ja et sõja tõttu on see praktiliselt võimatu.

KOLMAS KÜSIMUS:

Oleme sõjas läänega. Praeguses olukorras meie ei või sattuda konfliktli N. Venega. See toaks meile sõja kahel rindel. Saksamaa kaotas Esimese maailmasõja selle tõttu. Meil on N. Venega sõprusleping ja meie peame seda tähtsa.

Kõike seda lüles Saksa kindralstaabi kindral suure kibestumisega ja läbipaistva antipaatiaga oma välisministri ja Saksa-N. Vene aue vendlase saates.

26. septembri 1939. a. hommikul esitas kolonel R. Maasing Königsbergi kokkusaamise tulemused kindral J. Laidonerile, kes need viibimata edasi andis Vabariigi presidendile. Sama päeva keskpäeval Vabariigi president K. Päts ja Sõjavägede ülemjuhataja J. Laidoner olid teadlikud, et:

1. Sõja tekkimisel N. Venega on Eesti täiesti üksik.
2. Poola hävimisega oline isoleeritud maa poolt muust maailmast.
3. N. Vene sõjalisel jõud Narva ja Irboska suunas olid kohutavas ülekaalus. Septembrikuu teisel poolel oli Eesti sõjavägede staabil selge ülevaade N. Vene vägedest ja relvadest, mis oli toodud Eesti piiridele, ja see oli 160 000 meest, 700 suurtükki ja 600 tanki.
4. Sõja tõttu Saksamaa ja lääneriikide vahel oli Läänemeri Saksamaa ja N. Vene valduses ja igasuguse sõjaväeasutuse saamine meretelid mööda võimatu.
5. Ohuruum oli N. Vene valduses. Meie piiritagastel lennukväljadel oli N. Venel septembrikuu teisel poolel umbes 600 lennukit. Meie Sõjavägede ülemjuhatajal oli samal ajal käituda umbes 60 õppelennukit ja vananenud lahinglennukit. Ohukaitseasutused meil puudusid.
6. Soome ja Skandinaavia hoidrid kõrval. Läti oli nii ettevaatlik, et ei lubanud isegi oma ülemjuhatajal tulla Valka nõupidamisele kindral J. Laidoneriga, kes seda polus.
7. Rahvusvaheliseks Saksa oli muutunud Hitleri ja Ribbentropi poolt kommunistliku N. Vene liitlaseks.
8. Meil puudus strateegiline tagamaa, kuhu taganeda ülekaalus oleva N. Vene surve all.

Selles olukorras oli sõda mõnetu. 26. septembril 1939. a. Vabariigi Presidendi, Sõjavägede Ülemjuhataja, Vabariigi Valitsus ja Riigikogu valisid ühiselt rahu tee ja loobusid sõjast, lootes et N. Vene ei lähe hiljem oma nõudmistega kaugemale.

Tsitadi Kopp.

Poola – Saksa sõjas sai surma Poola pooltel 66 300 inimest ja haavatuid 133 700. Saksa kaotas 10 600 ja 3400 kadunut, haavatuid 30 300, 36 päeva kestnud sõjas kaotas Saksa 560 lahinglennukit, 300 tanki ja 500 autot.

N. Liidu kätte langes vangid 240 – 250 000 sõjaväelast, neist 10 000 ohvitseri, aga politsei ja teiste vastuhakamatega kokku langes vangid 454 700 inimest. Novembri algul koondati ohvitserid, politseinikud ja teised ametiühed Katõni, Harkovi, Kiievi ja Minski laagritesse ja lasti maha – 22 000 inimest. Vallutatud aladel pani N. Liit toime ulatusliku poolakate küüditamise, kaevandustesse ja sunnirööplagritesse saatmise. Eestisse pääses üle Läti piiri tagasi tuhatkond Poolas elanud eestlast. Nende käest saadi kuuldud olukorras Poolas, kaasa arvatud vahel kuni kilomeetri pikkused leivasahad.

21. okt. algas Soome – N. Liidu vahel uus libirääkimiste voor, mis lõppes samuti tulemusteta oktoobri lõpul. Viimane libirääkimiste voor oli 9. novembril 1939.

23. nov. leidis Soome valitsus, et N. Liidu bluffimine on lõppenud ja peaminister Cajander teatas, et riik võib rahuaegsele korraldusele tagasi minna. Mannerheim ei olnud sellega nõus ja esitas tagasiastumise avalduse.

26. nov. tulistasid NKVD väeosad Karjala maakitsusel, Mainila küla lähedal, –850 meetrit piirist, viis granatidehitaja lasku oma poolele. Moskva süüdistas kohe, et Soome kahurvägi on neid tulistanud. Soome tegi ettepaneku ühiselt asja uurida. Vene sellega ei nõustunud ja nõudis Soome vägede tagasi tõmbumist 25 km piiri taha. Soome tegi ettepaneku, et mõlemad pooled viivad oma väed piirilt ära. Vene sellega ei leppinud ja ütles üles 1932. aastal sõlmitud mittekallaletungi lepingu.

30. novembri 1939 hommikul ületasid Punaarmee väeosad Soome piiri ja alustasid laial rindel pealetungi. Üks N. Liidu lennuk heitis Helsingile hulga lendlehti, katsudes üles Soome töölisi ja rahvast üles tõusma kapitalistide vastu ja heitma endalt rõhujate ahelad. Hilishommikul pommitas Helsingit N. Liidu pommitlennumükite üksus. Kell 12 päeval kuulutas President Kytösti Kallio välja sõjaseisukorra. Mannerheim võttis tagasi oma lahkumispalve ja pärastlõunal pommitasid N. Liidu lennukid jälle Helsingit. Viiburi linna pommitati kogu päev.

Soome ja N. Liidu jõudude vahelkord:

	Soome	N. Liit
Diviise	14	24
Mehi	265 000	425 640
Suurtükke ja miinipildujaid	534	2876
Tanke	26	2289
Lennukeid	270	2446

1. detsembril 1939 astus tagasi Soome valitsus. Uus peaminister Risto Rytö, välisminister Väinö Tanner, portfelli ministri Paasikivi ja Armeed Ülemjuhataja Mannerheim.

1. det. teatas Moskva raadio Kausise valitsuse loomisest. Formeeriti ka oma armee, kus veebruaris oli 27 648 meest. Sõjategevusest armee osa ei võtnud.

Enne sõjategevuse algust teatas Ždanov Stalinile, et niipea kui N. Liit alustab pealetungi, tõstab Soome rahvas müssa. Helsingi vallutatakse kahe nädalaga ja 21. det., Stalini sünnipäeval, peetakse võiduparaadi Helsingis. Meretskov, Nõuk vägrupi ülem oli sellega nõus. Punaarmee staabiülem Šapošnikov oli erineval arvamisel ja nägi sõjakõige kestvuseks ette mitu kuud. Stalin valis selle lihesama, Ždanovi variandi.

N. Liit alustas pealetungi 1000 km pikal rindel, samasegselt rohkem kui tosinas punktis. Punaarmee vallutas Kalastaja ja Sredni poolsaare ja Petsamo ning sulges Soome ligipääsu Barentsi merele. Esimesel sõjapäeval okupeeris NSVL Lavansaare, Titarsaared ja Suursaare, ilma vastupanu leidmata.

14. det. Rahvasteliit kuulutas N. Liidu agressoriks ja tühistas ta liikmesstaatuse.

Kuni jõuluni Punaarmee ei suutnud Soome Mannerheimi liinist läbi murda ja soomlased alustasid 23. det. vastupealetungiga, mis lühtus suurte kaotustega soomlastele (üle 750 mehe). Põhjus seisnes nii oskuste puudumises, tulejõu puudumises kui side puudumises.

Stalin märkas, et Šapošnikovi sõjajärgne analüüs peab paika, reorganiseeris Punaarmee väejuhatuse – ülemjuhatajaks sai 1. järgu armeekomandör Timošenko ja tema staabiülemaks Zhukov.

Ettehaaravalt võib öelda, et Punaarmee pealetungi ajaks määrati 11. veebruar 1940, aga sinnamaani saavutasid vaprad soome sõdurid hulga tõrjevõime, mis teenisid neile kogu maailma imetlust.

Eesti säilitas oma piiratud iseseisvuse 1939. aasta lõpuni, olime küll kaotanud osa oma maaalast baasidest, aga veel ei olnud sõjavanker meist üle veerenud, koos kõikide hädadega, mis sõda võidetule kaasa võib tuua.

Palju heidetakse Eesti 1939. a. riigijuhtidele ette nende käitumist N. Liidu surve all. Etteheitjad meenutavad sellele vaatlejale vana hiina propagandaõpetust – rääkida tuleb tõtt, kuid mitte kogu tõtt. Eesti kaotas 1939/40. a. oma *de facto* iseseisvuse N. Liidu agressiooni läbi, sõda tõsisasja ei saa "kokkuleppe" stiilis ajada. Lõpetan selle vaatluse tsitaadiga marssal Mannerheimi kirjust Hitlerile 2. septembril 1944. aastal:

"Ma tahan eriti rõhutada, et kui saatus ka ei soosiks edu Teie relvadele, Saksamaa saab siiski edasi elama. Samasugust kindlustust ei saa keegi anda Soomele. Kui see napilt nelja miljoniline rahvas saaks sõjaliselt vallutatud, saab vaevalt olla mingit kahtlust, et see saab küüditatud või välja juuritud. Selle väljavaate ette ei saa minna oma rahvast panna".

Allikmaterjal – Veelkord 1939. aastal.

1. G. Mannerheim, Minnen, 1931 – 1946 Del II, Norstedts
2. Eesti ja Maailm XX sajandi kroonika, 1933 – 34; 1939 – 40, Eesti Entsüklopeedia kirjastus
1. Sõja ja Rahu vahel, Koguteos, I Kõide.
2. Ants Ojas, Eesti saatuslikud aastad 1939 – 1940, Olion, Tallinn 2002.
3. Eesti Kroonika 1939, Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1940.
4. Eesti Kroonika 1938, Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1939.
5. Arno Raag, Kõuepõlvete saatel. Mälestused, Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
6. Arno Raag, Saatuslikus kolmnurgas. Mälestusi 1939 – 1940.
7. Peeter Malvet, Eesti Vabariigi aastapäeva aktusekõne. Vancouver 1976.
8. Ojamaa & Varmas, Eesti ajalugu, Eesti raamat, Stockholmis 1946.
9. Ilmar Jutilainen, Punalentäijien kiusana, Apoli.
10. M. F. Washburne, A Search For a Happy Country, National Home Library Foundation, Washington D.C. 1940.
11. Endel Krepp, Security and Non-Aggression, Stockholm 1973.
12. Elmar Tambe, Tõus ja Mõõn, Tallinn, Olion.
13. Alvin D. Coon, Nomothan Japan Against Russia 1939, Stanford Univ. Press 1985.
14. William R. Trotter, A Frozen Hell, The Russia-Finnish Winter War of 1939-40. Algonquin Books of Chapel Hill 2000.
15. World War II and Soviet Occupation in Estonia: A Danger Report, Perioodika Publishers, Tallinn.
16. Mihhail Meltjuhov, Nõukogude sõjalise kohaloleku suurendamine Baltikumis aastail 1939 – 1941. Rahva Häl 20. veebruar 1948.
17. John Kolasky, Partners in Tyranny, The Nazi-Soviet Non-Agression Pact August 23, 1939. Mackenzie Institute, Toronto.
18. Jari Leskinen, Vaiettu Suomen silta, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
19. Estonia Between the Two World Wars, Tallinn 1973, Published by weekly "Kodumaa".
20. G. K. Zhukov, The Memoirs of Marshal Zhukov.
21. Major Ernst Tiiveli mälestused, Pierrefonds, Quebec, Kanada 1983
22. Kapten Kaido Margus, Eesti lennukivi aastatel 1919 – 1940, Sõdurileht 23. juuli, 2004.
23. V. Molotoff, K. Seller, Esthonian – Russian Pact 1939. Pakti tekst inglise keeles.
24. Germany's Treaty with the Soviet Union, Berlin's version of agreements. The Manchester Guardian 30. September 1939.
25. Martti Turtola, Presidentti Konstantin Päts. Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava.
26. Mart Laar, Eesti Vabariigile andis hävitava hooobi demokraatia puudumine. Eesti Päevaleht 14. juuli 2004.
27. Encyclopedia: Battle of Halhin Gol, www.nationmaster.com.
- 20 artiklit Inglise ajalehtedest aastatest 1936 – 1939. Kaarte, plaane, fotosid.

Soovitan lugeda:

- Report of the Select Committee to investigate Communist Aggression and the Forced
Incorporation of the Baltic States into the U.S.S.R.
Third Interim Report of the Select Committee on Communist Aggression
House of Representatives, Eighty-Third Congress Second Session
Under authority of H. Res 346 and H. Res 438
United States Government Printing Office, Washington 1954